

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

SIRDARYO VILOYATI DEHQONCHILIGIDA FOYDALANILADIGAN SUV RESURLARINING HUDUDIIY TAHLILI

Bobojonov Nurimon Shaxriyor-o'g'li

“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti,
talabasi

nurimonbobojonov@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Sirdaryo viloyati suv resurslari, ularni sarflanishi va dehqonchiligida ishlatiladigan suvlarning hududiy taqsimlanishi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: suv resurslari, hududiy taqsimlanish, ekstensiv, intensiv, sho'rlanish.

Abstract. The article provides information about the water resources of the Syrdarya region, their consumption, and the territorial distribution of water used in agriculture.

Key words: water resources, territorial distribution, extensive, intensive, salinity.

Абстрактный. В статье приведены сведения о водных ресурсах Сырдарьинской области, их потреблении, а также территориальном распределении воды, используемой в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: водные ресурсы, территориальное распределение, экстенсивные, интенсивные, засоление.

Kirish. Sirdaryo viloyati O'zbekiston Respublikasidagi qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan viloyatlaridan biridir. Hozirgi paytda Sirdaryo viloyati qishloq xo'jaligi asosini paxtachilik va g'allachilik tashkil etadi. Polizchilik, sabzavotchilik, bog'dorchilik, chorvachilik, pillachilik ham rivojlangan. Xususiy fermer, dehqon xo'jaliklari, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyat ko'rsatadi. Viloyatda jami ekin maydoni 369 052 ming ga, shundan 227 816 ming ga qishloq xo'jaligi shirkatlariga tegishli. Jami ekin maydonining 92 900 gektariga g'alla, 520 gektariga don, 2 200 gektariga moyli ekinlar, 8 720 gektariga sabzavotlar, 300 gektariga kartoshka, 16 380 gektariga poliz ekinlari, 1 761 gektari bog'lar, 350 gektariga tut ipak qurti, 72 gektari uzumzorlar, 20 382 gektari ozuqabop ekinlar, 3 674 gektariga boshqa ekinlar ekiladi. Don (asosan, bug'doy, sholi) yetishtiriladigan maydonlar kengaydi. Sirdaryo viloyati mamlakatda poliz ekinlari yetishtirish bo'yicha yetakchi o'rinlarda turadi. Sirdaryo viloyatida suv bilan ta'minlashda yagona manba Sirdaryo hisoblanib, u bu yerdagi barcha oqar suvlar rejimiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Hozirda Sirdaryo suvi ham ma'lum darajada kamayib bormoqda.

Asosiy qism. 1990 – 2000 yillarda suv miqdorida unchalik kamayish kuzatilmagan bo'lsa ham, hozirgi paytda aholining suvga bo'lgan ehtiyoji tobora ortib bormoqda. Chunki viloyat aholisi yildan yilga ko'paymoqda, aholi o'rtasida qishloq xo'jaligi ekinlari ko'p ekilyapti. Natijasida sug'orishga,

kommunal xo'jalikka va boshqa tarmoqlarga kerakli suv miqdorida ma'lum bir tanqisliklar vujudga kelgan. Suv resurslaridan foydalanish samaradorligini ta'minlashda asosiy e'tibor suv inshootlaridan samarali foydalanish va birlamchi suvdan foydalanuvchilarning suvini iste'molchiga yetkazib berishdagi samaradorligini oshirishga qaratish lozim.

Viloyat iqtisodiyotiga ishlatilgan o'rtacha suv miqdori bo'yicha jami suv sarflangan miqdoriga ko'ra eng yuqori ko'rsatkichi Sirdaryo (466,1) va Sayxunobod (438,4) tumanlariga to'g'ri keladi, chunki bu yerlarda aholisi zich joylashgan va sug'orishga ham ko'p suv sarflanadi. Eng past ko'rsatkichlar Sardoba (110,7) va Mirzaobod (252,5) tumanlarida kuzatiladi. Sho'r yuvishga sarflangan suv miqdoriga ko'ra eng ko'p sarflangan tumanlar Mirzaobod (143,2) va Xovos (107,3) tumanlaridir. Eng kam sho'r yuvishga sarflangan suv miqdoriga ko'ra Guliston (35,6) va Sirdaryo (78,7) tumanlari oldindadir.

Asosan viloyatda ishlatiladigan o'rtacha suv miqdorini foizlarda hisoblab chiqdik, bunda Oqoltin tumanida jami sarflangan suv miqdori yuqori 10,4 foiz, bu yerda sarflangan suv miqdori yuqori, bu hududda maydoni katta, aholisi zich shu sababdan ham ko'p suv ishlatilgan. Guliston tumanida jami sarflangan suv sarflanishi 11,4 foizni tashkil qiladi. Asosan bu tumanda eng ko'p suv sarflanishi iyul oyiga to'g'ri keladi. Chunki aynan shu oyda sholi ekinining o'sish davri bo'lib eng ko'p suv shu ekinga sarflanadi. G'alla yetishtirish bo'yicha Oqoltin tumani viloyatda yetakchi o'rinlarni egallagan Sayxunobod tumanida foydalanadigan suv miqdori 12,3 foiz tashkil qiladi. Tuman paxtachilikka ixtisoslashganligi sababli, suv resurslariga ehtiyoj yuqori. Sirdaryo tumani hisobiga sarflangan suv miqdori 10,8 foizga to'g'ri keladi. Bu tuman poliz ekinlarini yetishtirish bo'yicha viloyat ichida yetakchi. Boyovut tumani jami sarflangan suv miqdori boshqa tumanlarga qaraganda kamroq 7,3 foiz. Tuprog'i qumli bo'lganligi sababli yo'qotish yuqori. Faqat aholi yashaydigan, zich yerlarida ekin maydonlari uchun suv sarflanadi Guliston tumanida sarflangan suv miqdori 9,8 foiz tashkil qiladi. Bu tumanda iyun, iyul oylarida ko'p suv ishlatiladi. Mirzaobod tumanida 7,9 foiz ham ko'p suv sarflangan oy iyul oyi. Eng kam sarflangan oy sentabr oyiga to'g'ri keladi. Bu yerda barcha ekinlarni yig'ishtirish mavsumi bo'ladi shu sababdan suv kam sarflangan. Xovos tumani hisobiga 10,8 foiz to'g'ri keladi. Suvni eng ko'p sarflangan oylar iyun iyul oylariga to'g'ri keladi. Tuman ham paxta yetishtiruvchi tumanlardan va bu oylarda paxtaga eng ko'p suv kerak davrdir. Shu sababdan shu oylarda suv ko'p sarflangan. Sardoba tumanida suv sarflanishi kamroq 5,1 foiz tashkil qiladi. Viloyatda boshqa tumanlardan ko'ra ancha chekkada joylashgan. Bu tumanda ham eng ko'p sarflanadigan suv miqdori iyul oyiga to'g'ri keladi. Asosan suv poliz ekinlari uchun ko'p suv ishlatiladi. Eng kam suv sarflangan oyi sentabr oyiga to'g'ri keladi. Bu oylarda ekinlar yig'ilib yerlarga dam beriladi. Shu sababdan suv kam sarflanadi. Viloyat iqtisodiyotiga ishlatiladigan suv miqdoridan sho'r yuvishga eng ko'p suv sarflanadigan tumanlarga Xovos (11,3 foiz) va Mirzaobod (14,8 foiz)

tumanlari kiradi. Bu tumanlarda sho'r yuvishga ko'p suv sarf bo'lishiga sabab, maydonlarning ko'p qismiga paxta ekilishi, ekinlarni har yili almashlab ekish bo'lmasligi, sho'rga chidamli ekinlar ekilib ular quriganidan keyin tarkibidagi tuz yana tuproqqa singishi bo'lganligi sababli ko'p suv sarflanmoqda. Sho'r yuvishga kam suv sarflaydigan tumanlarga Guliston (2,1 foiz) va Sirdaryo (4,1 foiz) to'g'ri keladi. Bu tumanlarda kam suv sarflanishiga sabab bu yerlarning katta qismi cho'l hududdan iborat, ekin faqat aholi zich bo'lgan joylarda ekiladi va shu sababdan shu hududlar sho'ri yuvulishiga sarflanadi xolos. Sirdaryo viloyatida suvlarni sho'rlanishiga sabablardan biri Mirzacho'l cho'lining yaqinligi va sizot suvlarining yer betiga yaqinligidadir.

Xulosa. Keyingi yillarda Sirdaryo viloyatida suvga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda chunki, aholining yildan yilga ko'payishi aholi o'rtasida qishloq xo'jaligi ekinlariga talab ortishi tufayli qishloq xo'jaligi ekinlarining ko'p ekilishidadir. Suvdan foydalanish ikki xil usulda ekstensiv va intensiv usullarda olib boriladi. Ekstensiv usul qishloq xo'jaligidagi bor sharoitlar orqali amalga oshiriladi. Intensiv usulda fan - texnika yutuqlari, texnologiyalardan foydalanish ko'zda tutiladi. Hozirda viloyatda ekstensiv usuldan foydalanilyapti. Natijada, 1 gektar yerni sug'orish uchun 9 – 10 ming km^3 suv sarf bo'lmoqda. Agarda intensiv usuldan foydalanish yo'lga qo'yilsa, ya'ni tomchilatib sug'orish amalga oshirilsa, 1 gektar yerga 1,5 ming km^3 suv to'g'ri keladi. Bu holat bo'yicha 6 – 6,5 ming km^3 suv sarf bo'lishi oldi olinmoqda. Viloyatda kam suv sarflanishi uchun birinchisi, qishloq xo'jaligida kam suv ishlatilib, sho'r yuvishga oz miqdorda suv ishlatilishi kerak, ikkinchisi tomchilatib sug'orishga o'tish kerak. Viloyat sharoitidan kelib chiqqan holda birinchi usuldan foydalanib bo'lmaydi. Chunki bu yer tuproqlari sho'rlangan, sho'ri yuvilmasa dehqonchilik yaxshi bo'lmaydi. Ikkinchi yo'ldan foydalanilsa viloyatda o'z samarasini berishi mumkin. Sho'rlanishni oldini olish uchun yer resurslari holatini yaxshilash, hosildorlikni oshirish va muhofaza qilishishlarini bir vaqtda olib borish kerak. Bunga yechim sifatida suv taqsimlanadigan hamda suv keladigan yo'llar ahvoli hamda ularni qayta ishlash suvni yetkazib berishda zamonviy boshqaruv texnologiyalardan foydalanish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
2. Amirov L.F. Transchegaraviy suv resurslardan foydalanishni boshqarishning dolzarb masalalari. Iqtisodiyot va ta'lim - T.: 2017. № 2, - B. 148-151.
3. Hikmatov F., Aytbaev D. O'zbekistan yer usti suvlari. Ekologiya xabarnomasi. - T.: 2007. -№3. - B.7-10.
4. Muhammad Mizanur. Central Asian waters. -Helsinki, 2008.
5. Internet saytlari.